

СУСРЕТИ С БОРЦИМА ОКО АРИЉА

Пред Ариљем опростио сам се с друговима. Стево Чоловић и ја окренули смо у оело Радобуђу, а остали су продужили за Ива Илију. Стеван Чоловић био је мој друг с робије. Родио се у селу Радобуђи жод Ариља и био шегрт, а затим трговачки помоћник у Београду. У овој деветнастој години био је осуђен на пет година робије због борбе против војно монархистичке диктатуре. Он је припадао оној београдској групи наших неустрашивих омладинаца на које се одмах у почетку 1929. године сручио сав бијес Александрић и Живковићевих целата.

То је био високи, млад човек, паметна и одлучна лица, у чијим је тамним, мало замагљеним очима сјајила тврдоглавост и фанатизам. Сјећао сам се каших бескрајних робијашких спороза који су ми сада изгледали смијешни, као и тога колико је Стево пропатио због ове тврдоглавости. Слушао сам јуче његове паметне и разложне ријечи — он је био веома рјечит — и радовао сам се што у њима нисам видио ни трага од некадашњег Стевиног мудровања. Можда су године учиниле своје, можда борбе, но и уопште животно искуство, а можда је требало да дођу они дани па да људи као што је Стево нађу своје право мјесто.

— Богати, Стеш, сјетиш ли се када наших љутих мегдана из Марибора, запитао сам га кад омо сјели на једну међу да се одморимо.

Као што је могао да буде груб и несимпатичан у препирци, Стеш је тако исто умио да буде мио у пријатељском разговору. Сад се његово лице озарило благим смијешком.

— Како не бих! Много смо ми тамо речи проеули око овега и свачега, а много омо и научили, нема шта. Било је ствари које ја онда нисам могао да разумем, а хтео сам кекако да их својом главом решим. Био сам младићки уображен: што ће мени неко да ооли памет! За мене је робија била велика школа, не само по томе што сам тамо доета научио из књига, него нарочито по томе што сам: доцније увидео колико је мој однос према људима био потрешан.

— Сви се ми, Ставо, стално учимо из књига и из живота, а за научено ваља увијек мање или више платити, одговарао сам тапшући га по широким плећима.

Огево је ћутао, а његов! замдгљени поглед лутао је негдје по голим косама иза којих се у зеленилу шљмвика и шумарака, налазила његова Радобуђа,

На улазу у сеоски атар дочекала нас је група сеоске дјеце која су одмах веело притрчала Стеви. Видјело се да су она његови добри познаници. Један од малишана важно је саопштио Огеви да од јутрог нмко није са овога краја ушао у њмхо'во село.

Кад омо се раетали од дјеце, Стево ми је објаоно да је он на свима прилазима села постаио дечје страже. То никоме не упада у очи, а чим ее неко вепознато лице јави на прилазу селу, један малишан ое одваја од групе и трком одлази у каоарну да јави да ое такав и такав чојејек упутмо кроз њихово село. Дежурном у касарни одмах шаље патролу која непознатогa приводи у касарну на саслушање.

— Преко нашег села само птица може да прелети, али нико кроз њега непримећен не може проћи; дању чувају стражу деца, а ноћу наше каооружане патроле, завршио је Стево.

У Ариљској чети било је око оеамдеет момака. Комаидир је био бивши оудски прмправник Вујо<вић, а политички комесар Чоло<вић. Пријатно сам се изненадио кад еам видмо да оу готово ови борци били обучени у добра војничка одијела бивше југословенске војске. Стево ми је објаенио да су одијела заплијенили прмликом акције на Ариље. Свм су борци имали во'ве пушке које су покупили од карода тот краја. Оне су у данима капитулације лежале тако рећи на улици у Ариљу. Сељаци су узимали оружје и носили га кућама, а сада се њима наоружала чета. Стево је испразнио своју кућу, смјестио пород!ицу код родбмне у оелу, а кућу претвормо у касарну. У једном ообичку смјјештена је команда чете и радио-апарат, а у осталим трима собама спавали су војници на слами разастрој по патосу и покрмвеној новим војнмчим ћебадима. У двормшту је бмо војнички казан на којем су се хранили сви: и команда чете и борци. Храну су давали оељаци. Живот у чети био је веома добро организован. Свако^ јутро чета ое постројавала у дворишту. Командир и комесар прегледали бзи одијело и оружје бораца, распоређивали борце на дужноет, саопштавали новети, изрицали похвале или укорее. Војничка вјежјба и политички часови обавезно су улазили у распоред овакога дана, оеим када је чета била у покрету. Команда чета штампала је на шапирографу, радио-вјести и дијелила мх народу не само тога него и околних села, куда еу их носили одређени курмри.

Одморили смо ое у чети, а затим отишли у село Латвицу гдје се данас одржава збор. Успут смо стмзали сељаке који су ишли на збор. Огево је све људе познавао и питао ее с њима за здравље; но њиховом односу према Стеви вмпјело се да га поштују. То се

Иарочито испунило на збору кад је Стево устао да говори иокуп-Љеном свијету. По упадицама које су оељаци добацивали, по одобравању којим су га често прекидали, видјело се да им Стево голори, што се каже, из душе.

Посл!ије збор-а пришла су нам тројица млађих оељака и изјавили жељу да с нама насамо поразгокарају. Рекли су нам да су мобилиоани у четнике Драже Михаиловића; да их је мобилисао један официр који је овуаа наишао прије десетак дана; да им је тај официр наредио да остану код кућа, да чекају позив за полазак на зборно мјесто и да не смију отићи ни у какву другу војну формацију; на крају да им је нарочито нагласио да не смију отићи у партизане!

— Сад ти мени реци, Стево, запитао је један од те тројице сељака, шта да радимо? Ми омо те слушали шта говориш, и ми се, брате, слажемо са оним што си казао. Ми те знамо и верујемо ти. Ти си ое и пре борио за слободу и за народ. Али шта ће бити с нама ако дођемо у твоју чету, а овамо се обавезали ономе официру?

— Какви официри и њихова организација! викнуо је Стево озлојеђен. Том мобилизацијом они хоће да задрже од борбе такве као што сте ви, а њих има доста у Орбији. Ако сте ви вољни да дођете у чету, ви само дођите, а читава чета, ако устреба и ако тај официр буде претио, браниће и вае и ваше породице.

Иако је збор био завршен, оељаци ое нису разилазили. Стајали су у мањим групама коментаришући Стевин говор и чекајући да виде како ће иепасти суђење које је требало да ое одржи, ту иред народом, једном оеоском лопову. Тај несрећник био је и прије рата познат у селу као лопужа.; био је стално петљан од жандарма и неколико је пута сједио у затвору. Сад је украо једноме сеооком сиромаху двије овце.

Два наоружана сељака дотјерала су лопова пред Стеву. То је био омален, старији човјек, еав у дроњцима необријана лица,, са олињалом и умашћеном шубаром на глави. На Стевино питање зашто су га ухапсили, он је дроко одговорио: „На правди бога!" А кад му је Сте-во рекао да га туже што је украо овце сусједу сиромаху, из његових уста потекла је права бујица ријечи којима је он хтио да докаже да је невин, да га у селу мрзе, да он никада никоме није узео ни црно испод нокта, и да су то њега само душмани оклеветали.

Изашао је сељак од кога су украдене оџце и кратко изјавио да му је доиста он украо овце, да је једну продао у другом селу, а другу заклао и појео.

Против лопова свједочио је њств син, блијед, мршав момчић, који је помагао оцу у крађи, и сад је лијепо пред икупљеним сељацима испричао како су то урадили. На лопова то ништа није дјеловало, као ни Стевине ријечи о томе да је заслужио смрт, не

толико због украдеимх оваца колико због тога што овога аина наводи на нечастан пут. Док је Стево говорио, оелаци оу одобравали, али кад је предложио да се лопов стријеља, чуло ое доста гласова: „Их, много!“ Неки су предлагали да се лооову удари дшдесет и пет батина. На то је Стево одговорио да ми не дозвољавамо батињање, макар ее радило и о лопову. На крају је нађен излаз: лопов је оеуђен да одради код домаћина колико су вриједиле украдене о<вце. У случају да се поново ухвати у крађи, биће јавно стријељан.

У пр^ви мрак кренули смо натраг у Радобуђу. Успут ми је Стево причао да се у овоме крају досад нису јављали Дражмни, него само Пећанчеви четници, и то у малим групам^а, састављеним већником од криминалних типова. Њих није било тешко раскрмнкати, али с Дражом ће бити потеже, мислио је Стево, јер он свој^у издају вјешто прикрива, а има доста политички неискусног и опортунистички раеположеног свијета коме ее Дражина „тактика“ може учинити паметном.

Пут нас је водио поред рјечице Рзава, која ме је својим каменитим коритом и плаховитошћу своје воде подсећала на боеанске ријеке. Прешли смо је код једне воденице, и опустили ое кроз неку шумицу у село. Тек што смо дошли у чету, кад стигоше двојица наших приеталица из Ариља. Они су нам јавили да су Пећанчеви четници упали у Ариље и опљачкали неке избјеглице из Словеније. Нису могли казати колико их има. Одмах су упућене патроле у Ариље да виде тачно шта је било.

Сутрадан ујутро одржано је суђење синоћним „нападачима“ на Ариље. То је била обична пљачкашка баида која је искористила прилику када наших патрола није било у варошици. Упали су тамо, опљачкали неколико људи, пили по крчмама и шенлучили из пушка пригјетећи да ће побити све оне који оу за партизане. Било их је тродица. Један од њих отео је неком Слоенцу велику, врло лијепу хармонику, на којој је, сједећи на клупи у дворишту, тихо пребирао и не слутећи да ће одшварати пред партизанаким пријеким оудом. То је био неки сеоeki брица с Коемаја који се за неколико мјеоеци окупације промувао по читавој Србији да би се најзад оibreo на оптуженичкој клупи у Радсбуђи.

Вођа тројке био је здепаст, црномањает младић, буљавих очију и дебелих уоана. Родом је из овог краја, сељак беземљаш, али на њему све ново: од добрих опанака до виооке црне јагњеће шубаре, на којој је била прикачена четничка кокарда. На њему се блиетају реденици, о појасу му окачене бомбе и кама.

Трећи је био блијед и слабуњав пимназист, однекуд од Чачка, коме је и јутрое било мучно од ракије коју је оиноћ попио у Ариљу.

У почетку суђења, вођа тројке покушавао је да протестује што га је наша патрол^а синоћ ухапсила и тражио да га одмах пу-

стимо. Убрзо је проаУЕијенио тан кад му је Стеео саопштио да ое налази Пред партизаноким оудом. Наша чета, објлскио му је Сте-ЕО, растјерала је окупаторску власт из Ариља и она пред чмгасвмм народом одговапа за ред у граду и безбедност грађаиа.

Послмје неколико питања, сва тројица су прмзнала да су синоћ „мало пилди“ у Ариљу и да нису платили.; затим, да оу узелм неке ствари од избјеглица, а да су хармонику „позајмилм“. Никако нису могли да објасне одакле им хиљадарке у бућеларим;a.

Пресуда је била проста: вођа тројке и „хармо!ни!каш“ ооуђе-нди Љу на смрт, с тим да се пресуда изврши сутра у Ариљу, јавно, и да се народу објасни зашто су тако строго осуђеки. Гимназиист је ослобођен и задржан у чети. Прео ће љуштити кромпир и помагати у четкој кухињи; доцније, ако заслужи, може му се даги и оружје.

(Из књиге ^Записи из ослободилачког рата", књ. I, страна 202—208).

Родољуб ЧОЛАКОБИЋ